

ספרות עברית וכללית

לבתי ספר דתיים

הוראות לנבחן

- א. משך הבחינה: 105 דקות (שעה וארבעים וחמש דקות)
- ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שני חלקים. עליכם לענות על אחד מהם סך הכול — 100 נקודות.
- ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.
- ד. הוראות מיוחדות: אין.

כתוב במחברת הבחינה בלבד. רשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

/המשך מעבר לדף/

השאלות

בשאלון זה שני חלקים: חלק א — סיפור שלא נלמד; חלק ב — שירים שלא נלמדו.
ענו רק על חלק אחד בשאלון חלק א או חלק ב. בחלק שבחרתם ענו על כל השאלות.

חלק א — סיפור שלא נלמד

לפניכם שני קטעים מתוך הרומן "הדגול" מאת חיים פוטוק.¹

קראו את הקטעים, וענו על חמש השאלות 1-5 שאחריו (מספר הנקודות לכל שאלה רשום בסופה).

קטע א':

אותו חודש ספטמבר נפתחה שנת הלימודים האחרונה שלנו. יום אחד, בשעת ארוחת הצהריים, סיפרתי לדני סיפור אנטי-חסידי ששמעתי, סיפור לא חריף, והוא צחק בקול אחר, מתוך היסח-הדעת, חזרתי על תיאור שתיאר אחד התלמידים לפני כמה ימים: "יושב לו הצדיק על כסאו, שותק שתיקה מוחלטת, לא אומר דבר, וכל חסידיו מקשיבים בתשומת לב רבה". בשמעו זאת נעלם הצחוק משפתיו בפתאומיות כזו, כאילו סטר לו מישהו על לחיו, ופניו קפאו.

אותו רגע נוכחתי במשמעות הדברים שהוצאתי מפי, והרגשתי הרגשה מאוד לא-נעימה. מלמלתי דברי התנצלות, מבלי לדעת מה לומר.

במשך רגע החריש דני ולא אמר דבר. עיניו נראו קפואות, כאילו שקעו בחוריהן. אולם לאחר מכן רפה המתח אט אט מפניו, ושפתיו העלו חיוך חלוש. "יש בזה אמת יותר מכפי שאתה חושב" מלמל. "אפשר גם אפשר להקשיב לשתיקה וללמוד מתוכה. יש לה תכונות ויש לה ממדים משלה. השתיקה מדברת אלי לפעמים. אני מרגיש שאני חי בתוכה, ומסוגל להקשיב לה".

המילים יצאו מפיו בניגון רך. הוא נשמע ממש כאביו.

"אינך מבין זאת, נכון?"

"נכון, איני מבין".

"הוא נד בראשו. גם לא חשבתי שתבין".

"מה כוונתך, שהיא מדברת אליך?"

"יש לרצות להקשיב לה, ואז יכולים לשמוע אותה. יש לה מסכת שפה מוזרה, יפה. לא תמיד היא מדברת, ולפעמים- לפעמים היא זועקת, ויכול אדם לשמוע את כאב בעולם מתוך זעקתה. מכאיב לשמוע אותה, אך חייבים לשמוע".

למשמע דבריו, שוב נתקפתי הרגשה לא נוחה. "איני מבין זאת כלל ועיקר" אמרתי.

הוא חייך חיוך חלוש.

"אביך ואתה מדברים ביניכם בימים אלה?" שאלתי.

הוא נע בראשו לשלילה.

קטע ב':

ראיתי את פיו של דניאל נפער, גופו נודעזע כבעויות. "דרכים נפרדות" הרהרתי, "דרכים נפרדות. הוא אפוא-

"כן, יודע אני", מלמל רב סונדרס, כאילו קרא את מחשבתי. "יודע אני, מזה זמן רב אני יודע".

¹ "הדגול" מאת חיים פוטוק, עמ' 242-243, 256-261 תרגום: א. אורן, הוצאת א. זלקוביץ, תל-אביב תשכ"ט

דני פלט אנחה רועדת, רכה, חנוקה למחצה. רב סונדרס לא זיכהו במבט, אף לא אחד. דיבר אל דני באמצעותי.

"ראובן, רוצה אני שתקשיב היטב למה שאומר לך עכשיו". פיו אמר: ראובן, עיניו אמרו: דני. "לא תבין זאת. יתכן שעד עולם לא תבין, ועד עולם לא תחדל מלשנוא אותי בגין מה שעשיתי. יודע אני מה הרגשתך. וכי אין אני רואה זאת מתוך עיניך? אך רצוני שתקשיב". "אדם נולד בעולם הזה, שבקרבו אך ניצוץ קטן של הטוב. ניצוץ זה א-להים הוא, הנשמה, כל היתר כיעור הוא, הרע, קליפה. על הניצוץ יש לשמור, להשגיח עליו כפי שמשגיחים על אוצר יקר, לזון אותו, להפיחו ללהבה. על הניצוץ ללמוד לגלות ניצוצות נוספים, להשתלט על הקליפה. כל דבר מסוגל להיות קליפה, ראובן. כל דבר, אדישות, עצלנות, אכזריות, וגם גאונות. כן, אפילו מוח גדול מסוגל להיות קליפה ולהחניק את הניצוץ.

ראובן, הריבוננו-של-עולם בירכניי בן מזהיר, וקיללני בכל מה שכרוך בגידולו. אה, מה גדול הוא להיות אב לבן מזהיר! לא בן חריף, ראובן, בן מזהיר. דניאל נער בעל מוח הוא, ומוחו כאבן יקרה. אה, איזו קללה היא, איזה כאב הוא להיות אב לדניאל, שמוחו כפנינה, כשמש.

ראובן, כאשר דניאל שלי היה בן ארבע ראיתיו קורא סיפור מתוך ספר, וחרדה אחזתני. הוא לא קרא את הסיפור, הוא בלע אותו, כאחד הבולע אוכל או מים. לא הייתה נשמה בדניאל שלי, בן-הארבע, רק מוח היה. מוח בתוך גוף, ללא נשמה. היה זה סיפור מתוך ספר ביידיש על יהודי עני ועל מאבקיו להגיע לארץ-ישראל בטרם ימות. אה, מה רבות סבל היהודי! דניאל שלי **נהנה** מן הסיפור, **נהנה** למקרא הדפים האחרונים. כיוון שבסיימו נוכח, זו פעם ראשונה, באיזה כוח זיכרון חונן. הביט אלי בגאווה וחזר באוזני על הסיפור מתוך הזיכרון, אך אני בכיתי בתוך לבי פנימה. יצאתי ובכיתי לפני הריבוננו-של-עולם, "מה עוללת לי? מוח כמו זה אני צריך לבן שלי? **לב** צריך אני לבן שלי, **נשמה** צריך אני לבן שלי, **אהבת הבריות** רוצה אני לבני, אושר, רחמים, כוח לסבול ולשאת כאב. זה רוצה אני לבן שלי, לא מוח בלי נשמה!

רב סונדרס נשתתק ונשם נשימה עמוקה, רועדת. השתדלתי לבלוע את רוקי, אך פי היה יבש כחול. דני ישב כשיד ימינו מאהילה על עיניו, משקפיו מרוממים אל מצחו. בכה, חרש, כתפיו רועדות, רב סונדרס לא זיכה אותו במבט.

"אחי היה כמו דניאל שלי" המשיך חרש. "איזה מוח היה לו, איזה מוח. אבל הוא גם היה שלא כדניאל שלי. דניאל שלי, תודה לאל, בריא. אך אחי, לפני שנים רבות גופו נשרף ממחלה. וכך לא גידלו אבי כפי שגידל אותי, וכאשר בריאותו הניחה לו לצאת לשיבה ללמוד, כבר היה מאוחר מידי."

"ילד הייתי עדיין כאשר יצא אחי לאודסה ללמוד, אך עד היום זוכר אני יפה מה היה מסוגל לחולל במוחו. אולם היה זה מוח קר, ראובן, אכזרי כמעט. מוח שלא נזדעזע על-ידי הנשמה. מוח גאה היה זה, יהיר, חסר-סבלנות כלפי מוחות פחות מזהירים, כובש דרכים למען רכוש דעת כמו שרודן כובש דרכים למען הדביר ארצות ועמים. מוח זה לא היה מסוגל להבין כאב. אדיש היה לסבל, וחסר-סבלנות לגבי ייסורים. חסר-סבלנות היה אף לגבי מחלת גופו הוא."

"אחר שיצא אחי לשיבה, לא ראיתיו עוד. בא תחת כנפי השפעתו של משכיל באודסה והיגר לצרפת, שם יצא שמו כמתמטיקאי גדול והורה באוניברסיטה. מצא מותו בתא-הגזים באושוויץ. לפני ארבע שנים נודע לי. היה יהודי במוחו, לא שומר מצוות, אך גם לא מומר, תודה לאל. רוצה הייתי להאמין, שלפני מותו למד לדעת מה רב הסבל בעולם הזה. מקווה אני שלמד לדעת, וידיעה זו ודאי גאלה את נשמתו..."

"ראובן, לא רציתי שדניאל שלי יהיה כאחי, ינוח בשלום על משכבו. מוטב ולא היה לי בן בכלל, מאשר שיהיה לי בן בעל מוח מזהיר אך ללא נשמה. הסתכלתי בדניאל שלי כשהיה בן ארבע, ואמרתי בלבי, 'כיצד אכונן את מוחו שיהיה בעל נשמה? כיצד אכונן מוח זה להבין כאב? כיצד אלמדו לרצות ליטול על עצמו סבלו של הזולת? איך אעשה זאת, ולא אאבד את בני, את בני היקר, אותו אוהב אני כפי שהנני אוהב את הריבוננו-של-עולם בכבודו ובעצמו? איך אעשה זאת ולא אביא את בני, חס ושלום, לכך שיונח את הריבוננו-של-עולם ומצוותיו? כיצד אוכל ללמד את בני את הדרך שלימדני אבי ולא להרחיקו מהתורה? הן באמריקה אנו, ראובן, ולא באירופה. ואמריקה אינה אירופה. עולם פתוח כאן, עם ספריות וספרים ובתי-ספר. עומדות פה אוניברסיטאות גדולות, שאינן מדקדקות כמה סטודנטים יהודים לומדים בהן.

לא רציתי להרחיק את בני מא-להים, אך גם לא רציתי שיגדל עם מוח וללא נשמה. בהיותו עוד ילד כבר ידעתי כי יכול לא אוכל לעצור את מוחו מלצאת לעולם הגדול ולבקש דעת. ידעתי בלבבי שמוחו ימנע אותו מלרשת את מקומי, אך חובה הייתה עלי למנוע את המוח מלהתרחק כליל מהריבוננו-של-עולם. והיה זה מחובתי להבטיח שנשמתו תהיה נשמה של צדיק, גם אם ינחה את

בדרך אחרת אשר יבחר לו".

... "אה, איזה מחיר היה עלי לשלם..." נאנח מרה, "השנים הללו, כשהיה ילד, ואני אהבתי, ודיברתי אליו, והחזקתי תחת טליתי בשעת התפילה... "מדוע אתה בוכה, אבא?" שאל אותי פעם מתחת לטליתי, 'כיוון שבני אדם סובלים' הסברתי לו, לא היה מסוגל להבין. אה, ראו מהו מוח ללא נשמה, מה מכוער הוא... אלה היו השנים בהן למד להאמין בי ולאהוב אותי... וכשהתבגר יותר, ובאו השנים האלה שבהן התרחקתי ממנו... 'מדוע חדלת לענות על שאלותי, אבא?' שאל אותי פעם. 'די מבוגר אתה להסתכל לתוך נשמתך כדי לקבל את התשובות על שאלותיך' השיבותי לו. ופעם אחת צחק ואמר, 'ראה, אבא, איש זה כל-כך בור ועם הארץ'. כעסתי. 'הסתכל לתוך נשמתו' אמרתי לו. 'חדור לתוך נשמתו ותראה את העולם דרך עיניו. תדע את הכאב שהוא חש בגלל בורותו ואז לא תצחק'. הוא נודעזע ונפגע. ביעותי-לילה פקדוהו... אך במרוצת הזמן למד למצוא תשובות לעצמו". הוא סבל ולמד להקשיב לסבל הזולת. מתוך השתיקה שבינינו החל שומע בכיו של עולם... "ניחא, שיהא דניאל שלי פסיכולוג. יודע אני, שרצונו להיות פסיכולוג. וכי אין אני רואה את ספריו? וכי לא ראיתי את המכתבים מהאוניברסיטאות? וכי איני רואה את עיניו? וכי איני שומע את נשמתו הזועקת? בוודאי אני יודע. מזה זמן רב אני יודע. ניחא, שיהא דניאל שלי פסיכולוג. אין עוד פחד בלבי. כל חייו יהיה צדיק. יהיה צדיק בשביל העולם. העולם זקוק לצדיק.

נשתתק, ואט-אט העביר מבטו אל בנו. דני ישב, ידיו עדיין על עיניו, כתפיו רועדות. רב סונדרס הסתכל בבנו במשך שעה ארוכה. הייתה לי ההרגשה שהוא מכוון עצמו לקראת איזה מאמץ ענק, מאמץ אשר ימצה עד תום את מעט הכוח שנותר בו עוד.

אחר קרא בשם בנו.

הייתה דממה.

רב סונדרס קרא שנית בשם בנו. דני הסיר ידיו מעל עיניו והביט באביו.

"דניאל" אמר רב סונדרס, בקול לוחש כמעט, "כאשר תלך ללמוד באוניברסיטה, האם תגלה את זקנך ואת פיאותיך?"

דני נעץ מבטו באביו, עיניו היו לחות. אט נד בראשו לאות הן.

רב סונדרס הסתכל בו.

"ותישאר יהודי שומר מצוות?" שאל רכות.

שוב נד דני בראשו לאות הן.

רב סונדרס שקע אט חזרה לתוך כסאו, ומבין שפתיו נפלטה אנחה רכה, רוטטת... נד פעם אחת בראשו, כמקבל עליו את דין הניצחון הדחוק שהצליח להשיג ברוב ייסורים"

השאלות:

הרב סונדרס גזר על עצמו שתיקה במערכת היחסים בינו לבין בנו דני, לבד מלימוד.

א. עפ"י קטע א', מהו יחסו של דני לשתיקה השוררת בינו לבין אביו? (15 נקודות)

ב. באיזה אופן השתיקה הזו מעוצבת? התייחסו לאמצעי ספרותי אחד שבאמצעותו השתיקה הזו מעוצבת, והסבירו אותו. (10 נקודות)

קטע ב':

2. הרב סונדרס מסביר לראובן את גזירת השתיקה באמצעות ניגודים, דימויים ומטאפורות. בחרו בשניים מהאמצעים האלה, הדגימו אותם והסבירו את משמעותם. (20 נקודות)

3. הרב סונדרס מזכיר בדבריו את אחיו ואת שעלה בגורלו.

מהי האנלוגיה הנוצרת בדבריו, הן בין הדמויות והן בנוגע למערכת היחסים המוצגת בקטע? הדגמו והסבירו. (15 נקודות).

5

4. מה הן יתרונותיה של השתיקה עפ"י קטע זה? (25 נקודות)

5. "באחד מערבי ספטמבר הופיע דני בדירתנו...שאלתיו מה הייתה תגובת אביו לכשראהו בלי הזקן והפאות. הוא חיך בעצבות. "אינו מאושר מכך. אמר, שכמעט אינו מכיר אותי".

"דיבר אליך?"

"כן", אמר דני בקול שקט. אנחנו מדברים עכשיו"...

"דני" אמר (אבי) רכות, כאשר יהיה לך בן משלך, תגדל אותו בדרך השתיקה?"...

זמן רב החריש דני ולא אמר דבר...לבסוף הרים ידו הימנית באיטיות אל לחיו...ליטף בעדינות פאה דמיונית.

"כן", אמר, "אם לא אשכיל למצוא דרך אחרת".

האם דור הבנים הוא דור ממשיך או דור מתנתק? בתשובתכם התבססו על הקטע כולו. (15 נקודות).

חלק ב — שירים שלא נלמדו

לפניכם שני שירים:

שיר I — "פיסת היסטוריה" מאת אסתר דגן קניאל

שיר II — "זה קרה" מאת אהובה רקנטי

קראו את שני השירים, וענו על שש השאלות 6-11 (לפי ההוראות) מספר הנקודות לכל שאלה רשום בסופה.

פסת היסטוריה / אסתר דגן קניאל

הקאב הזה הוא פֶּרֶק בְּשׁוּר חַי
מִנַּח כְּמוֹ חֲרָבוֹת בְּרִזְל
אֲנִדְרָטָה לְדוֹרוֹת הַבָּאִים
כְּמוֹ מֶרֶד בַּר כּוֹכְבָא
כְּמוֹ הַנְּעָלִים עַל גְּדוֹת נְהַר הַדְּנוּבָה
כְּמוֹ פְּרָעוֹת תַּרְפ"ט
כְּמוֹ בְּנֵי־לֹאֲד בְּדֶרֶךְ אֶל הָעִיר

הקאב הזה הוא פסת היסטוריה מתגלגלת
קְשֵׁנְכֵי וְנִינִי יִפְתְּחוּ אֶת סֵפֶר תּוֹלְדוֹת יִשְׂרָאֵל
הֵם יְהִיוּ דוֹר שְׁלִישִׁי וְרַב־יְעִי לְשׂוֹאָה
יִנְיֶפוּ אֶת הַדָּגָל וְיִשִּׁירוּ
אִין לִי אֶרֶץ אַחֲרַת

זה קרה / אהובה רקנטי

לא היה מי שיאמר לא
וְזֶה קָרָה.
הַקְּלָבִים נִכְחוּ
הַנֶּפֶשׁ יִצְאָה אֶל הַשָּׁקֶט-
קוֹר עֲכָבִישׁ הַנְּטוּהָ אֶל אַחֲזִיזָתוֹ
וְזֶה קָרָה.

הַרְגַע מִמֶּנּוּ הִתְחַלְנוּ לְסַפֵּר זְמַן אַחַר
שָׁמָּה שְׂאֲרַע קֶדֶם כְּבָר לֹא נִחְשַׁב,
שָׂאֵם נִגְלָה לְעֵינֵינוּ הַמְּנֹת לְרֵאשׁוֹנָה
שׁוֹב לֹא נִחְיָה אֶת הַחַיִּים כְּפִי שְׁחִינּוּ.

מְלִים חֲדָשׁוֹת נוֹשְׂרוֹת
כְּתָר מִשְׁבָּץ עֲצָבוֹת
מִנַּח עַל רֵאשֵׁי גְמִינוֹ הַבָּאִים.

6. השיר "פיסת הסטוריה" מזכיר את "חרבות ברזל" כפרק כואב בהיסטוריה הלאומית שלנו. מהו הכאב הזה? עפ"י הבית הראשון בשיר. ציינו שלוש דוגמאות נוספות לכאב בשיר והסבירו את משמעותן. (25 נק')
7. "הכאב הזה הוא פיסת הסטוריה מתגלגלת" כיצד מתפתח הכאב בבית השני? הסבירו. (15 נק')
8. בשיר "זה קרה" מופיעות בבית הראשון שתי חזרות. הסבירו את תרומתן למשמעות השיר. (15 נק')
9. בחרו בשני ניגודים המופיעים בבית השני בשיר "זה קרה" והסבירו אותם. (20 נק')
10. מהו אופן ההתמודדות עם הכאב בכל אחד מן השירים? הדגימו והסבירו. (20 נק')
11. בחרו בשורה אחת מכל אחד מן השירים, שהתחברתם אליה במיוחד ותלווה אתכם להמשך, הסבירו את בחירתכם. (5 נק')

בהצלחה!